

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ТА МАГІСТРІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розкривається проблема формування критичного мислення у майбутніх бакалаврів та магістрів факультету міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій. Розкрито роль критичного мислення у забезпеченні спеціальних компетентностей, заявлених у державних стандартах. Висвітлено значення наукового пошуку у формуванні критичного мислення студентів, схарактеризовано різні види дослідницьких завдань.

Ключові слова: бакалавр, магістр, міжнародні відносини, критичне мислення, дослідницька діяльність.

Abstract. The article reveals the issue of developing critical thinking in future bachelors and masters of the faculty of International Relations, Politology and Sociology. It emphasizes the role of critical thinking in acquiring the specialized competencies outlined in national educational standards. The significance of scientific inquiry in fostering students' critical thinking is highlighted, and various types of research tasks are described.

Key words: bachelor, master, international relations, critical thinking, research activity.

Актуальність. Здатність до критичного осмислення подій, вчинків, явищ набуває неабиякого значення в діяльності майбутніх бакалаврів та магістрів міжнародних відносин та є основою високого професіоналізму й спроможності захищати інтереси своєї держави на міжнародній дипломатичній арені. Вирішення цієї проблеми пов'язане й з такими пріоритетними науковими завданнями, як-от розвиток абстрактного мислення майбутніх фахівців та

професіоналів, їхніх аналітичних здібностей, готовності до наукового пошуку, втілення власного творчого потенціалу.

Різні аспекти зазначеної проблеми розглядалися в таких ракурсах, як формування професіоналізму майбутніх дипломатів у закладах вищої освіти, розвиток у бакалаврів і магістрів міжнародних відносин спроможності ефективно взаємодіяти з іншими у мультикультурному контексті, широкого спектру особистісних якостей [1; 2].

Утім питання активізації критичного мислення саме на заняттях з іноземної мови потребує ґрунтовнішого висвітлення.

Отож **метою** статті є висвітлення ролі здатності до критичного мислення в контексті спеціальних компетентностей, що заявлені в стандартах підготовки бакалаврів та магістрів міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, розкриття потенціалу дослідницької діяльності в цьому контексті, розробка та характеристика різних видів дослідницьких завдань для формування критичного мислення у майбутніх фахівців та професіоналів.

Виклад основного матеріалу. Наголосимо на тому, що в стандарті вищої освіти для першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» здатність бути критичним і самокритичним заявлена в загальній компетентності ЗК13. До того ж саме спроможність мислити критично полягає в основі багатьох спеціальних компетентностей майбутнього бакалавра міжнародних відносин, наприклад: аналізувати міжнародні процеси у різних аспектах (насамперед, у правовому, політичному, безпековому, економічному, культурному тощо) (спеціальна компетентність СК2), оцінювати стан міжнародних відносин у контексті мультидисциплінарних досліджень (СК3), вирішувати різноманітні завдання у галузі міжнародних відносин й суспільних комунікацій (СК4), аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі (СК7), розвиток певних регіонів, специфіку глобальних процесів і роль у них окремих держав (СК9), транснаціональні відносини, вплив недержавних акторів (СК13) [4, с. 7-8].

Варто зазначити, що неабияке значення має здатність до критичного мислення майбутніх дипломатів саме в ракурсі комунікації українською та іноземними мовами. Це є базисом й для ефективного впровадження інформаційно-аналітичної діяльності у галузі міжнародних відносин, що передбачене в змісті СК12. До того ж саме спроможність до критичного мислення забезпечує й повноцінний аналіз компонентів та характеру розгортання міжнародних комунікацій, виявлення їхнього впливу на різні інститути (як державні, так і суспільні), про що наголошується в СК10. Так само критичне осмислення інформації, яку отримують фахівці впродовж своєї

діяльності, слугує розвитку готовності до листування (дипломатичного або ділового) різними мовами (СК6) [4, с. 7-8].

Пріоритетного значення критичне мислення має у професійній підготовці магістрів міжнародних відносин, оскільки ця здатність визначає ефективність запровадження інновацій у сфері «міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій» [3, с. 8] (СК11). До того ж саме на основі критичного осмислення отриманих даних і результатів у різних аспектах діяльності дипломатів може відбуватися розробка ними моделей процесів у галузі міжнародних відносин (СК12) [3, с. 8].

Задля ефективного формування критичного мислення у майбутніх бакалаврів та магістрів міжнародних відносин є дидактично доцільним використовувати потенціал занять з іноземних мов, що дає можливість пропонувати і тексти, різні за змістом, і широкий спектр методів та відповідних їм завдань.

Наголосимо, що неабиякого значення у професійній підготовці майбутніх бакалаврів та магістрів міжнародних відносин у ракурсі формування, насамперед, їхнього критичного мислення набуває саме дослідницька діяльність.

Аналіз наукових джерел переконує в тому, що існує декілька поглядів щодо сутності дослідницької діяльності студентів та її видів. Так, на думку науковців (Т. Весна, М. Князян, Д. Романюк, Т. Телецька), навчально-дослідницька діяльність студентів є «таким видом їхньої пізнавальної роботи творчого характеру, котрий спрямований на вивчення й пояснення різноманітних явищ дійсності з метою отримання, систематизації й узагальнення суб'єктивно нових знань про них» [1, с. 128]. Натомість науково-дослідницьку діяльність представлено як науковий пошук, котрий спрямований на набуття об'єктивно нової інформації [1].

Має сенс акцентувати й на тому, що в освітньому процесі впроваджуються різні критеріальні основи для класифікації дослідницьких завдань. Так, цілком доречною є підхід щодо визначення таких рівнів указаних завдань, як препаративний, модифікаційний та креативний [2, с. 249].

Наприклад, задля досягнення високого рівня сформованості граматичної компетентності здобувачів вищої освіти перший з виокремлених етапів (препаративний) передбачає ознайомлення майбутніх фахівців з граматичними формами, що переважно зустрічаються у щоденній комунікації.

Натомість дослідницькі завдання, що віднесені до модифікаційного рівня, спрямовують студентів на аналіз наукових праць з перекладу граматичних структур та тих ситуацій, у яких виникають труднощі в розумінні іншомовних повідомлень. Після проведеного аналізу майбутні фахівці мають систематизувати такі випадки та представити їх у вигляді узагальнюючої

таблиці. Неабиякий інтерес викликають і дослідницькі завдання, котрі орієнтують студентів на організацію емпіричного дослідження (анкетування, інтерв'ювання, бесіди) щодо труднощів перекладу іноземними мовами деяких граматичних форм в українській мові.

Поряд з цим креативні завдання передбачають самостійну розробку здобувачами вищої освіти системи граматичних вправ для студентів початкового етапу навчання, утворення методичних вказівок з адаптування як відео контенту, так і матеріалів, поданих на різних платформах та сервісах, для кращого опанування граматичним матеріалом [2, с. 249-250].

Крім того, науковці класифікують дослідницькі завдання й за такими рівнями, як-от репродуктивний, аналітичний, рефлексивний, проєктно-креативний [1, с. 129].

У ході вивчення іноземних мов є доречним, на думку науковців, упроваджувати найперше репродуктивні дослідницькі завдання, які націлюють на аналіз лексико-граматичного матеріалу, поданого в конкретних ситуаціях щоденного спілкування.

Натомість аналітичні завдання передбачали дослідження змісту іншомовного тексту, поданого в усній або письмовій формі (подій, учасників, місця, часу, стилістичних засобів відтворення емоцій та стану персонажів).

Рефлексивні завдання орієнтували студентів на висловлення такого: власної думки щодо подій, котрі описуються в аутентичних повідомленнях, оцінки вчинків, особистісних якостей, характеру учасників комунікативної ситуації, припущень стосовно їхніх майбутніх дій.

Проєктно-креативні завдання мали на меті підготовку здобувачами вищої освіти есе, творів, що передбачали глибокий аналіз та пояснення інформації, поданої імпліцитно [1, с. 129].

На нашу думку, всі схарактеризовані вище дослідницькі завдання впливають на розвиток як суто мовних знань, комунікативних умінь, так й абстрактного, критичного, аналітичного мислення, культури наукової праці, лінгвістичної, науково-пізнавальної, соціокультурної компетентностей тощо.

Утім, задля більш прицільного формування саме критичного мислення майбутніх бакалаврів та магістрів міжнародних відносин є педагогічно доцільним упроваджувати таку систему дослідницької діяльності, котра, виходячи з потенціалу обов'язкових освітніх компонентів «Англійська мова за професійним спрямуванням» (для бакалаврів) та «Academic English» (для магістрів), орієнтує на поступове оволодіння студентством дослідницькими вміннями.

Варто підкреслити, що вивчення досвіду професійної підготовки майбутніх бакалаврів та магістрів міжнародних відносин переконує в тому, що

на формування здатності до критичного мислення суттєво впливає аналіз інформації, поданої в мас-медіа. У зв'язку з цим, нами широко були використані саме публіцистичні тексти, що дозволило, окрім іншого, й розширити ерудицію студентів, розвинути їхній науковий світогляд, систематизувати набуті знання про культурно-історичні здобутки країн світу, їхнє соціально-економічне зростання та тенденції прогресу.

Отож у форматі зазначених навчальних дисциплін формування критичного мислення відбувалося в ході виконання системи дослідницьких завдань, котра містила мотиваційно-орієнтувальні, пошуково-відтворювальні, самостійно-креативні.

Метою мотиваційно-орієнтувальних завдань було створення інтересу здобувачів вищої освіти до проблематики в сфері міжнародних відносин, спонукання до критичної оцінки інформації, що подається в засобах масової інформації, закладення основ дослідницької діяльності, а саме таких важливих умінь, як аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення даних.

Натомість пошуково-відтворювальні завдання передбачали більш глибоке дослідження матеріалу, поданого в мас-медіа, критичний аналіз різних (навіть й протилежних) поглядів фахівців, представлених в різноманітних медіа ресурсах, підбір фактів та аргументів, формулювання власної позиції щодо найбільш ефективного вирішення певних проблем.

Самостійно-креативні завдання націлювали студентство на розробку власного інтелектуального продукту проведеної дослідницької діяльності, оформлення у вигляді презентацій свого погляду щодо різних питань у сфері міжнародних відносини, суспільних комунікацій та регіональних студій, організація зустрічей з відомими фахівцями вказаної спеціальності, дискусій, обговорень, написання тез і статей з критичним аналізом подій у світі та їхнього впливу на міжнародну політику, економіку, соціально-культурний розвиток тощо.

Наведемо ті дослідницькі завдання, що було впроваджено на заняттях з «Англійської мови за професійним спрямуванням», які мали найбільший ефект у ракурсі їхнього впливу на формування критичного мислення у здобувачів вищої освіти.

Серед мотиваційно-орієнтувальних завдань дидактично доцільними у аспекті заявленої мети формування критичного мислення виявилися такі, як-от:

– знайти у наукових джерелах інформацію про ті відмінності у публічному спілкуванні, котрі спричинені різним культурним бекграундом співрозмовників; порівняти ці відмінності на прикладі країн Європи, Східної Азії, США, Латинської Америки та сформулювати висновки-рекомендації для майбутніх фахівців міжнародних відносин;

- проаналізувати політичні системи англomовних держав, порівняти особливості їхнього становлення й розвитку в різних країнах, зробити узагальнення про закономірності цього процесу;

- вибрати в медіаресурсах певну англomовну прес-конференцію політичного діяча та зробити її аналіз, критично оцінивши особливості виступу та відповідей на запитання журналістів.

Серед пошуково-відтворювальних завдань варто навести такі приклади:

- обрати з медіаресурсів декілька статей з певної проблеми (наприклад, військової допомоги Україні, підтримки нашої держави на міжнародному рівні, її повоєнного відновлення, сприяння її стійкому економічному зростанню тощо), зробити критичний аналіз матеріалу, представленого експліцитно, оцінити тональність статей, висловити власну думку щодо прихованих меседжів; сформулювати свій погляд на вирішення проблеми на дипломатичному рівні, підібрати аргументи на захист своєї позиції; оформити узагальнення у вигляді презентації;

- дослідити на прикладі декількох статей з різних медіаресурсів особливості формування громадської думки, провести їх критичну оцінку; класифікувати стилістичні прийоми, що сприяють посиленню емоційного сприйняття реципієнтами інформації;

- провести науковий пошук з використанням джерел з провідних англomовних мас-медіа щодо засобів та прийомів втілення політичного впливу; систематизувати їх та організувати дискусію в академічній групі з цієї проблеми.

Самостійно-креативні завдання були впроваджені нами переважно в процесі професійної підготовки майбутніх магістрів міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій з використанням потенціалу освітнього компонента «Academic English». Так, у ході викладання цієї навчальної дисципліни найбільший ефект щодо розвитку критичного мислення у майбутніх професіоналів був виявлений у результаті впровадження таких дослідницьких завдань цього виду:

- проаналізувати статті у відомих мас-медіа (наприклад, «BBC», «CNN», «The New York Time», «The Washintgon Post», «The Guardian») на предмет імпліцитного подання інформації, розробити рекомендації для студентів-бакалаврів про структуру та жанри медійних текстів, їхні особливості, тональність та формування думки у читачів;

- сформулювати поради для студентів початкового етапу навчання щодо критичної оцінки інформації з мас-медіа та ідентифікації фейкових новин;

- дослідити англomовні наукові праці з проблем ідентифікації упередженості та пропаганди в медіаресурсах, організувати з цієї теми дебати за участю здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського), другого

(магістерського) рівнів, викладачів-науковців, стейкхолдерів, фахівців-практиків та сформулювати висновки й узагальнення.

Висновки. Отже, формування критичного мислення майбутніх бакалаврів та магістрів міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій є передумовою оволодіння ними високою конкурентоспроможністю. Саме здатність до критичного мислення, аналізу та оцінювання інформації є базисом для оволодіння тих спеціальних компетентностей, що заявлені в стандартах та освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх дипломатів. Одним з оптимальних методів формування критичного мислення здобувачів вищої освіти на заняттях з іноземних мов є дослідницька діяльність, ефективність якої підсилюється за умов класифікації тих дослідницьких завдань, що пропонуються студентам (мотиваційно-орієнтувальні, пошуково-відтворювальні, самостійно-креативні). Перспективи вивчення зазначеної проблеми вбачаються нами у створенні функціональної моделі та педагогічних умов формування критичного мислення майбутніх бакалаврів міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій з використанням потенціалу сучасних цифрових технологій, проєктної методики та творчої роботи студентства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Князян М. О., Романюк Д. Х., Телецька Т. В., Весна Т. В. Формування навчально-дослідницької діяльності майбутніх бакалаврів та магістрів філології на базі аутентичних франкомовних текстів. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 12(17). С. 125-135. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12\(17\)-125-135](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-12(17)-125-135)

2. Князян М.О., Телецька Т.В., Богуславський С.С. Формування граматичної компетентності майбутніх філологів як базисного компонента готовності до міжкультурної взаємодії. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2024. № 7(41). С. 245-253. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-245-253](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-245-253)

3. Стандарт вищої освіти України. Другий (магістерський) рівень вищої освіти. Галузь знань – 29 «Міжнародні відносини», спеціальність – 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.08.2020 р. № 1003. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/291>

4. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань – 29 «Міжнародні відносини», спеціальність –

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.08.2020 р. № 1002. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/291->